

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

Göteborgs universitetsbibliotek
Överbibliotekarien

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm
ku.remissvar@regeringskansliet.se
Ert dnr: Ku2019/00550/KO

Remissvar avseende rapporten Demokratins skattkammare – förslag till en nationell biblioteksstrategi

Göteborgs universitetsbibliotek tar tillfället i akt att komma in med en spontanremiss då vi lägger stor vikt vid den nationella samordningen av Sveriges biblioteksväsende. Som en av de största biblioteksorganisationerna i landet ser vi vårt ansvar att lämna synpunkter och ge vårt perspektiv. Att det utvecklas en strategi för det allmänna svenska biblioteksväsendet ser vi som något som kan utgöra en viktig del i upprätthållande av demokrati och reell möjlighet till fri åsiktsbildning. Ett övergripande ställningstagande är en förutsättning för en fungerande strategi. I processen är det viktigt att förstå att det handlar om olika bibliotekstyper med vitt skilda verksamheter och uppdrag, och att kraftfulla insatser måste utgå från detta. Det kommer även framgent att vara en utmaning för Kungliga biblioteket (KB) att utveckla och upprätthålla väl organiserade samarbetsformer. Att den myndighet som regeringen enligt Bibliotekslagen ger ett överblicksuppdrag inte därmed skall utföra allt själva framhåller också rapporten (s.25). Göteborgs universitetsbibliotek är nöjd med att detta uttalas och ser att på detta sätt får Sverige mest möjliga verksamhet för skattebetalarnas medel, samtidigt som man drar fördel av den kreativitet och kompetens som finns distribuerad ute i landet. Det handlar om hållbarhet och demokrati genom konkret delaktighet.

Vi inriktar vårt svar på ett fåtal punkter där vi som ett större universitetsbibliotek, med ett antal funktioner, har en direkt nationell roll, medan vi lämnar andra i övrigt viktiga delar av rapporten okommenterade. Det förtjänar att påpekas som en randanmärkning att punkterna på ett övergripande plan är tätt förbundna och kunnat få en gemensam rubrik: lärosätesbiblioteken som den högre utbildningens och forskningens infrastruktur.

1. Allmänt om strategins täckning

I förslaget till nationell strategi har utredaren gjort flera snitt in i forskningsbibliotekens verksamhet, medan man lämnat det mesta utanför. De stora utmaningarna, som till exempel ökad närhet till lärosätenas kärnverksamhet och kostnadsfri och jämlik biblioteksundervisning till alla studenter, berörs inte. Fokus ligger istället på de områden som samordnas nationellt och innefattar Kungliga biblioteket. Vi kan se att KB under de senaste åren glidit iväg från forskningsbibliotekens vardag. Tidigare var man en stark nod i helhetsbild där forskningsbiblioteken tillsammans ansvarade för det nationella. Till sin hjälp hade man

funktioner som ansvarsbibliotek, gemensam utveckling och organisatoriskt medbestämmande. Idag är KB mer av en centralmyndighet som tar egna beslut. Vi menar att strategins diskussion kring nationellt förvärvade resurser, centrala utveckling och nationell digitaliseringssatsning ger utrymme för att fortsätta denna tragiska utveckling. Nya tjänster och anpassning till dagens användare kan inte drivas centralt. Den måste utgå från forskningsbiblioteken. Om vi ska fortsätta att bygga innovativa resurser, så behövs gemensam finansiering av lokala initiativ. Strategin talar om projektmedel som ska bidra till resursuppbyggnad på region- och kommunal nivå. Öppna utlysningar även för forskningsbibliotekens statliga nivå och en öppenhet till att styras av användarnas behov är en förutsättning för att Kungliga bibliotekets samordning ska komma alla till del. Detta hade också skapat större mångfald i biblioteksutvecklingen och ökad kreativitet på forskningsbiblioteken.

2. Medieförsörjning

Kostnadsutvecklingen för digitala medier har under lång tid urholkat många biblioteks budgetar med oönskade konsekvenser för annan viktig service, som studenter/lärare/forskare behöver. Mediekostnaderna på ett stort forskningsbibliotek är idag i intervallet 45-65 mkr/år och starkt växande. Detta skapar undanträngningseffekter mot biblioteksverksamheten i sin helhet. Konkret kan det handla om att, beroende på mediebudgetens storlek, att en eller flera tjänster försvinner varje år för att hantera kostnadsutvecklingen. De mycket välkomna förändringarna som föreslås i strategidokumentet kan ge en ytterligare skjuts till mediekostnaderna när APC-avgifter förs till biblioteken i transformativa avtal och kostnad för mer åtkomst på mindre lärosäten ska fördelas. Här är det viktigt att man skyndar långsamt, så att lärosätena hinner uppvärdera bibliotekens budgetar. Risker finns annars att en breddad tillgång generellt omöjliggör satsningar på specifika lokala behov, vilket är en förutsättning för att upprätthålla kompetenser i små och specialiserade forskningsområden vid de stora universiteten. Ett alternativ till detta scenario skulle kunna vara att bära kostnaden och kostnadsökningen nationellt. Ytterligare en möjlighet framåt vore att söka samarbeten i licensarbetet över landsgränserna med våra nordiska grannländer för att vinna både stordriftsfördelar sett till våra länders relativa litenhet och till kompetensuppbyggnad avseende förhandling. Övergången till öppen vetenskap handlar naturligtvis inte primärt om lärosätenas kostnader för sina medier och publicering, men detta förhållande med skenande kostnader är något kunde framhållas tydligare än i rapporten. Detta är i förlängningen nära kopplat till lärosätesbibliotekens förmåga att hantera andra utmaningar, t.ex. kompetensförsörjning, som också identifieras i Demokratins skattkammare.

Vi ställer oss positiva till översynen av pliktlagen, och knyter denna mer allmänt till våra mediebestånd. Detta bör kompletteras av ett kraftfullt arbete för att utveckla ett fungerande fjärrlånesystem som hanterar de möjligheter/utmaningar som övergången till digitala medier fört med sig. Den roll Göteborgs universitetsbibliotek har regionalt och även nationellt gör att vi kommer att behöva hantera stora fysiska samlingar som växer lång tid framöver. Vi välkomnar en nationell överblick och samsyn kring hur vi kan hantera regionala och nationella roller samtidigt som vi hushållar med de anslag vi har till vårt förfogande.

3. Gemensam (teknisk) infrastruktur

Det finns flera goda exempel på hur idag självklar infrastruktur på biblioteksområdet har utvecklats i täta samspel mellan lärosätesbiblioteken och KB. Förekomsten av olika huvudmän och grunduppdrag kräver *ömsesidighet* och *transparens*. Det bör betonas att denna ömsesidiga respekt och behov av välordnade samarbetsformer inte bara handlar om tekniska system utan

även löpande samarbeten i dessa system och vilka konsekvenser val och prioriteringar i nästa steg leder till för de som sedan skall arbeta i systemen.

Vi ser att KB med fördel har en tydlig roll här, samtidigt som resurser för att utveckling av tjänster och teknik för hela landets fromma bör kunna fördelas till olika utförare bland i biblioteken i Sverige: teknikutvecklingen är idag sådan att djupa samarbeten kan ske oavsett om man sitter nära eller långt ifrån varandra. Men åter, transparens och tydlighet i rollerna är framgångsfaktorer.

4. Forskningsinfrastruktur

Det är bland forskare vid universiteten och högskolorna som den åstundande övergången till öppen vetenskap kommer att ske. Och det är lärosätenas bibliotek som i frågor som har med publicering av forskningsresultaten (och därmed även forskningsdata) som har det bredaste mötet med forskarna. Det var denna insikt som ledde Svensk nationell datatjänst (SND) att inleda ett tätt och lyckosamt samarbeten med lärosätesbiblioteken i syfte att skapa en större tydlighet i den nationella infrastrukturen som är en förutsättning för öppen tillgång av forskningsdata. SND i sig är ett gott exempel på en distribuerad forskningsinfrastruktur. Basfinansierat från Vetenskapsrådet och med Göteborgs universitet som värd har SND genom att skapa lokala noder vid de olika lärosätena fått en allt tydligare nationell roll avseende tillgängliggörande av forskningsdata. Ett annat exempel är Kriterium där syftet är att ge möjlighet för forskare att publicera fritt tillgängliga vetenskapliga monografier. Kriterium som del av en nationella forskningsinfrastruktur med Göteborgs universitetsbibliotek som värd skapades av biblioteken vid universiteten i Göteborg, Lund och Uppsala och är en resurs för alla lärosäten, och vi har sett ett växande antal medlemslärosäten. Ett annat exempel på fruktbart samarbete mellan universitetsbiblioteken är Alvin med bas vid Uppsala universitetsbibliotek och med ursprung i samma trojka som ovanstående. Här handlar det om att digitalt tillgängliggöra det kulturarv som dessa tre stora universitetsbibliotek förvarar. Ett avslutande exempel på distribuerad nationell forskningsinfrastruktur är genusbiblioteket KvinnSam som finns inom Göteborgs universitetsbibliotek, vilket utöver att vara en lärosätesöverripande forskningsinfrastruktur har en viktig nationell roll för forskare inom olika discipliner.

Alla dessa är exempel på hur samspel mellan kraftfulla biblioteksorganisationer leder fram till sådant som gagnar inte bara alla lärosäten i landet utan direkt även medborgarna. Vi ser det återigen viktigt att ta till vara dessa erfarenheter – både kompetens och av att samarbeta över organisatoriska gränser – i utvecklande av svenskt biblioteksväsende. KB är en självklar part i denna utveckling där vi stärker varandra genom våra olika roller under vårt gemensamma departement utan att göra avkall på myndigheternas autonomi.

5. Digitalisering av medier

Vi syftar här på arbetet med att överföra analoga medier till digitalt format och att detta bör ses som en del av att göra vetenskapliga texter och underlag för forskning öppet tillgängliga. Det är lätt att missa det uppenbara i allt fokus på publicering av artiklar i vetenskapliga tidskrifter: i de stora svenska universitetsbiblioteken finns en dold skatt av texter i olika analoga format som inte finns sökbara i digitala kataloger, och än mindre tillgängliga i fulltext. Detta skapar en stor ojämlikhet för dem som bedriver källintensiv forskning utanför Stockholm, Uppsala, Göteborg och Lund. Därför är det mycket positivt att rapporten lyfter fram behovet av ökad satsning på digitalisering. Men även här är det viktigt att hålla fram det

decentraliserade ansvaret och arbetssättet. Hittills har några få av de största svenska universitetsbiblioteken tagit huvudansvaret för den digitalisering som sker i praktiken. Och vi har själva tagit ett stort ansvar för att koordinera, t.ex. har Göteborgs universitetsbibliotek samordnat digitaliseringen inom ramen för Litteraturbanken.

Att KB får en starkare koordinerande nationell roll ser vi som mycket positivt, även om vi kan hysa en farhåga att tidsramen om 10 år är svåruppnåeligt om inte betydande ekonomiska resurser tillskjuts. Däremot, med hänvisning till det decentraliserade arbetssätt som just beskrivits, så ser vi det som helt avgörande att en kraftfull utveckling av digitaliseringen inte sker genom att lägga alla nya ekonomiska resurser på KB utan istället utgå från den logik som kan utläsas ovan.

6. Kompetensförsörjning

Slutligen är vi mycket positiva till att bibliotekens behov av utveckling på kompetensområdet uppmärksammas. Vi finner dock rapportens avgränsning av kompetensförsörjning till en biblioteks- och informationsvetenskap alltför snäv. Ett universitetsbibliotek som vårt behöver många yrkeskategorier utöver bibliotekarier: arkivarier, arkeologer, bokbindare, ekonomer, personalvetare, kommunikatörer, språkstödjare, bibliometriker, it-utvecklare, forskare. Och en del lärosätesbibliotek har till det rena pedagogiska avdelningar/enheter med ytterligare en mängd yrkeskategorier knuta till sig. Till det kommer att flera kompetenser, som sannolikt även bibliotek utanför högskolesektorn behöver, inte självklart hämtas från biblioteks- och informationsvetenskapsutbildningarna: projektledning, organisationsutveckling, AI o.s.v. Om den nationella strategin alls skall ta ett grepp om bibliotekens kompetensförsörjning, behövs ett bredare perspektiv. Istället för att låta diskussionen och insatser utgå från B&I-institutionerna så ser vi att framtida lösningar och insatser formas utifrån tät dialog med de olika bibliotekstyperna, där behoven närmare identifieras. Även här kan vi också se att de stora universitetsbiblioteken – liksom när det gäller framarbetandet av olika nationella systemlösningar – skulle kunna ta ett särskilt ansvar och eventuellt gå in med resurser till att bygga upp strategisk utveckling av kompetensutveckling, som i förläningen kommer större del av bibliotekssektorn till nytta.

I tjänsten,

Morgan Palmqvist
Överbibliotekarie